

CSURGÓ BERNADETT – KOVÁCH IMRE – MEGYESI BOLDIZSÁR

FÖLDHASZNÁLAT, ÜZEMTÍPUSOK, GAZDÁLKODÓK

Tanulmányunkban a „Földből élők” című vizsgálat kérdőíves adatfelvétele alapján mutatjuk be a földhasználat jellegzetességeit. A kérdőíves felvétel a gazdálkodók földhasználati szokásaira, a gazdaságban dolgozók társadalmi, demográfiai jellemzőire, a gazdaság alapításának körülményeire, a gazdaság korábbi történetére, a termékstruktúrára vonatkozott.

A kérdőívben feltett kérdésekre nyolc kistérségből 1000, legalább egy hektárt művelő gazdaság képviselője válaszolt. Az adatgyűjtés során döntően családi gazdaságokat kerestek fel a kérdezőbiztosok, és a válaszadó az esetek több mint 90 százalékában maga a gazdálkodó volt. A gazdálkodók jellemzően idősebb férfiak, akiknek neme, életkora, iskolai végzettsége és a gazdaság jellemzői között az adatok számottevő kapcsolatot mutatnak. A vizsgált gazdaságok nagyobb részét 1990 után alapították, ugyanakkor döntő többségüknél a gazdálkodó vagy a házastársa családjában is gazdálkodtak, azaz a családban volt előzménye a tevékenységnek.

A vizsgált üzemek legnagyobb része gabonatermesztő családi gazdaság, azonban a legnagyobb földterülettel és legjelentősebb elnyert támogatási összegekkel azok a vegyes gazdaságok rendelkeznek, amelyek egyéb tevékenységgel is foglalkoznak (kereskedelemmel, szolgáltatásnyújtással). A tanulmány első fejezetében a vizsgálat módszertanát és a mintát mutatjuk be. A második fejezet a használt földek eredetét, a bérlet és saját tulajdonú földek arányát, a harmadik fejezet a gazdálkodás előzményeit, valamint a gazdák legfontosabb társadalmi, demográfiai jellemzőit részletezi, míg végül a negyedik fejezet egy lehetséges gazdaságtipológiát mutat be.

Módszertan

Kutatásunk a kérdőíves személyes kérdezésen alapuló standard kérdőíves kutatás volt, amelynek során az MVH támogatási adatbázisa alapján létrehozott címlista segítségével keresték fel a kérdezőbiztosok a gazdálkodókat.¹ A felvétel során elkülönítettük egymástól az ún. főcímeket és a pótcímeket, és kizárólag a kiesett főcímek esetén lehetett pótcímen előket kérdezni. A főcímek háromszori sikertelen felkeresés után estek ki.

¹ Címlistás, főcím-pótcímes eljárás

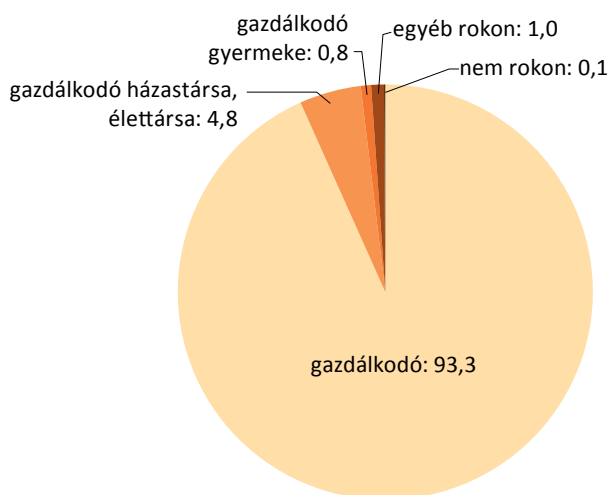
Minden főcímhez két pótcímet biztosítottunk, a pótcímeken szereplő gazdaságok két szempontból egyeztek meg a főcímlistán szereplőkkel:

- ❖ terület (azonos járás),
- ❖ méret (ugyanakkora méretű gazdálkodásokat rendeltünk egymás mellé).

A kérdőívet csak a szűrőkérdésben megadott feltételeknek megfelelő személy, azaz a cég tulajdonosa, a családi gazdaság vezetője, tagja vagy fizetett alkalmazottja válaszolhatta meg, vagyis olyan személy, aki válaszolni tudott a gazdálkodás részleteire vonatkozóan.

Az interjúk többségénél (831, 93,3%) a kérdezett egybeesik a gazdálkodóval, míg a többi esetben a gazdaságban részt vevő más személyek: a gazdálkodó házastársa, élettársa (4,8%), gyermeke (0,8%), egyéb rokona (1%) vagy nem rokona, alkalmazottja (0,1%) voltak a válaszadók (1. ábra).

1. ábra: A kérdezett családi gazdaságon belüli pozíciója (%)

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

Alapsokaság és minta

A kutatásba bevont 8 járásban a 2012. évben MVH területalapú támogatásban részesülő, legalább 5 hektár területen gazdálkodó magán- és jogi személyek jelentették az alapsokaságot, illetve azok az öt hektár alatti gazdaságok, amelyek legalább 300 ezer forintnyi támogatáshoz jutottak 2012-ben. A kérdőíves felvételt azokban a járásokban végezte el a Társi 2013. november – 2014. januárban, ahol a projekt részeként magnós interjúkat és esettanulmányt készítettünk. A járásokat úgy választottuk ki, hogy a lehetőségek szerint reprezentálják a különböző hazai térségtípusokat (1. táblázat).

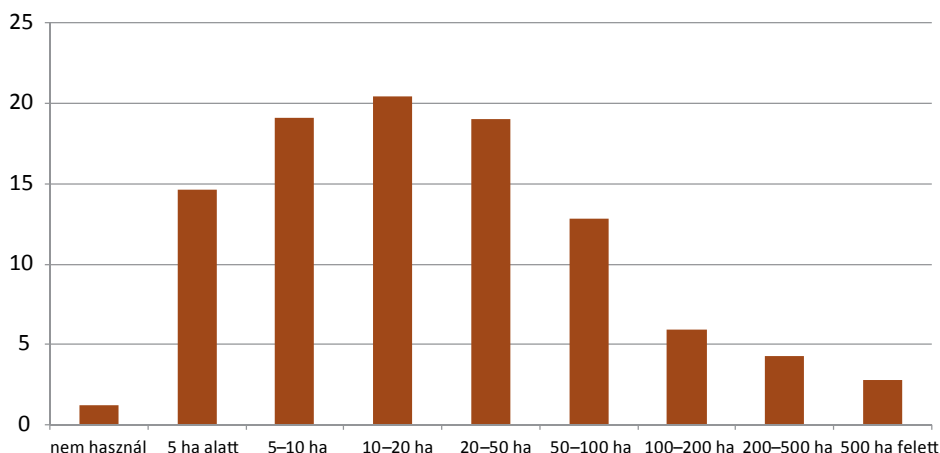
1. táblázat: A kérdőíves interjúk száma járásokként

Járás	Interjú összesen
Fehérgyarmat	162
Hajdúnánás	163
Marcali	110
Bóly–Mohács	75
Zalaszentgrót	79
Budakeszi–Tatabánya	87
Nagykőrös	133
Gyöngyös	192
Összesen	1001

A minta bizonyos járásokban azt jelentette, hogy az alapsokaságot képező szinte mindegyik gazdálkodó bekerült (Zalaszentgrót, Budakeszi–Tatabánya, Bóly–Mohács); ezzel szemben azokon a kutatási terepeken, ahol magasabb a gazdálkodók száma, ott a gazdaságoknak átlagosan 35 százalékát vizsgáltuk.

A földhasználat általános jellemzői

A tanulmány második fejezetében a földhasználat általános vonásait írjuk le. Mindenekelőtt azt kell megemlítenünk, hogy a mintavétel következtében az országos adatokhoz hasonlítva (2. ábra) jelentősen alulreprezentáltak a nagyon kevés földet művelő gazdaságok, amelyek országosan a földhasználók valamivel több, mint felét adták 2012-ben. A földhasználat és a termelés koncentrációja az ezredfordulót követően jelentősen felgyorsult, és nagyarányú volt az egy hektár alatti vagy az 1–2 hektárt használó minigazdaságok beolvadása a nagyobb birtokokba a földbérleteken és földfelvásárlásokon keresztül. A mintába (vö. 2. ábra) elsősorban az 5 és 500 hektár közötti családi gazdaságokra kerültek. A 26 darab 500 hektárnál nagyobb gazdaság között mindössze 3 egyéni gazdálkodó van. A 12 darab földet nem használó gazdaság méhészettel, haltenyésztéssel és más állat tenyésztésével foglalkozik. A társas vállalkozások aránya az egész mintában 8,9 százalék, amelyekből az 54 kft. többsége szintén családi alapokon működik.

2. ábra: A gazdaságok megoszlása a használt föld nagysága szerint, 2014 ($N = 1000$, %)

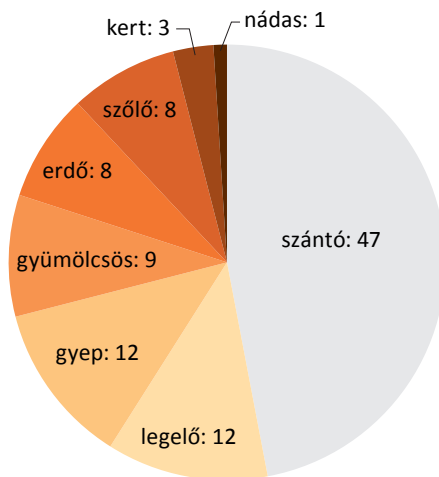
Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

A felmért gazdaságok művelési águk szerint túlnyomórészt szántóföldi termeléssel, legelő- és gyepgazdálkodással foglalkoznak. A szőlőművelést, a gyümölcsstermesztést és az erdőgazdálkodást egyaránt 80–90 megkérdezett nevezte meg a gazdaság három legfontosabb művelési ágának (3. ábra). A szántóföldi termelés túlsúlyát mutatja, hogy azt a gazdálkodók 82 százaléka gazdasága három legnagyobb művelési ágához sorolta (4. ábra). Leginkább a szőlőművelés független a szántóföldi termeléstől abban az értelemben, hogy a szőlőtermelők között vannak a legtöbben (38%), akiknek nincs szántóföldjük. Az erdővel, gyepvel, gyümölcsösökkel rendelkezők esetében a szántóföldet nem birtoklók aránya 16 százaléknál alacsonyabb.

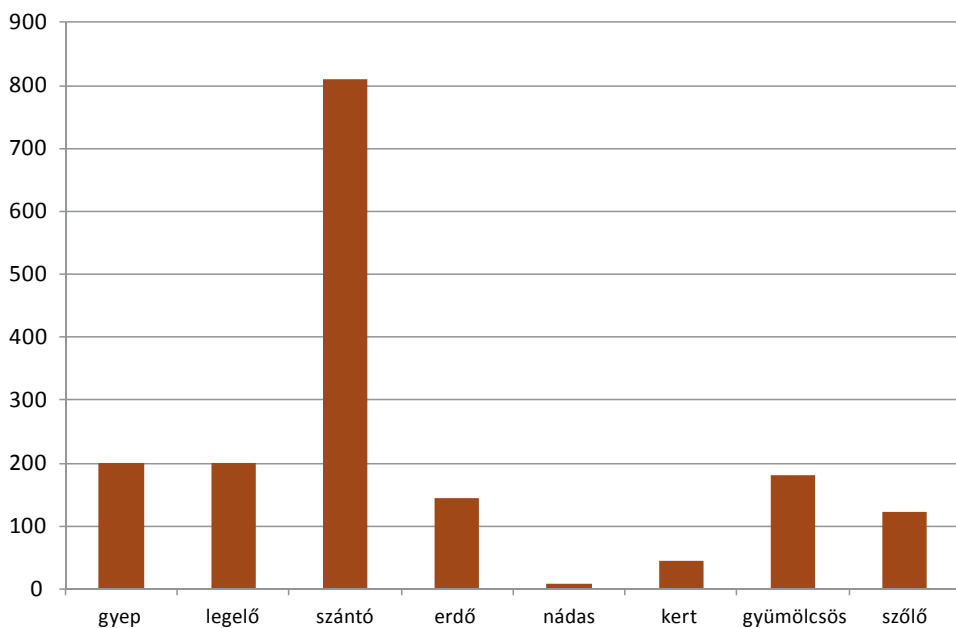
A gazdaságok kétharmada kizárólag saját tulajdonú földön gazdálkodik. A szíveségi alapon vagy közösségi földön termelők száma egy százalék körüli. A bérelt föld összes földhöz viszonyított arányának kvadránsai egyenletes eloszlásúak (5. ábra). A nagy gazdaságok használnak legnagyobb arányban bérelt földeket, de a földbérlés minden gazdaságnagyság-kategóriában jelen van (6. ábra). A kicsi, 20 hektár alatt termelők közel háromnegyede nem bérel földet, ugyanakkor a legkisebbek 6–7 százalékának esetében az összes használt föld 75 százalék feletti része bérlemény. A 100 hektár feletti gazdaságok negyedénél a bérelt föld adja az összes használt föld legalább háromnegyedét. A közepes gazdaságok (20–99 hektár) földbérlésének a teljes használt földhöz viszonyított aránya alig marad el a nagy gazdaságokétól.

A földbérlések legnagyobb részét egyéni tulajdonosok közötti szerződések. A 2013–14 telén a válaszadóknak csak 5 százaléka bérelt állami tulajdonú földet (7. ábra). Az állami földbérlés a 100 hektár feletti gazdaságokban a legjelentősebb: 15 százalékuk bérel állami földet, szemben a közepes gazdaságokkal, ahol 6 százalék ez az arány, illetve a kisgazdaságok másfél százalékát kitevő állami földbérlőkkel.

3. ábra: A gazdaságok megoszlása a három legnagyobb művelési ág szerint, 2014 ($N = 1000$, %)

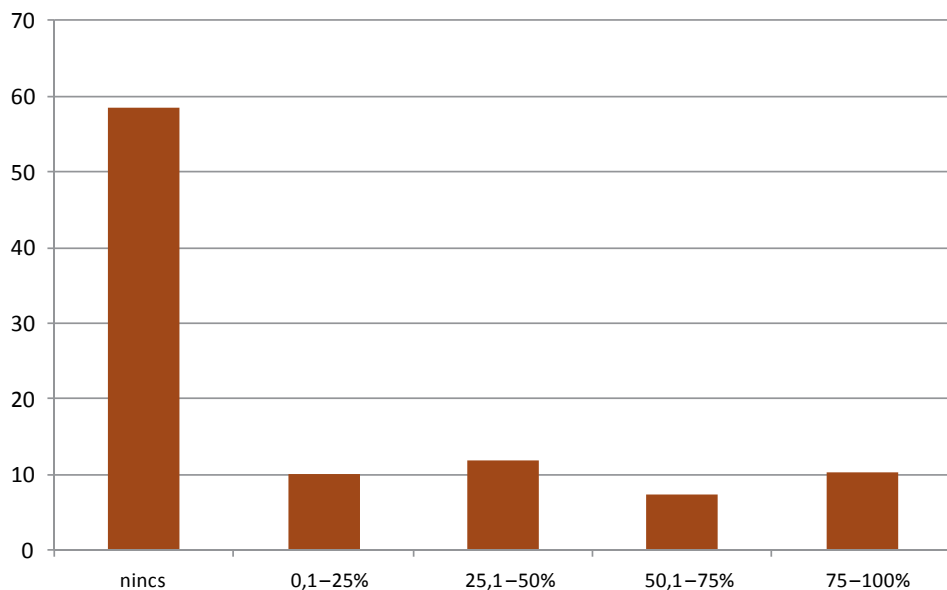

4. ábra: A gazdaságok száma a legnagyobb három művelési ág szerint, 2014 ($N = 1000$, db)

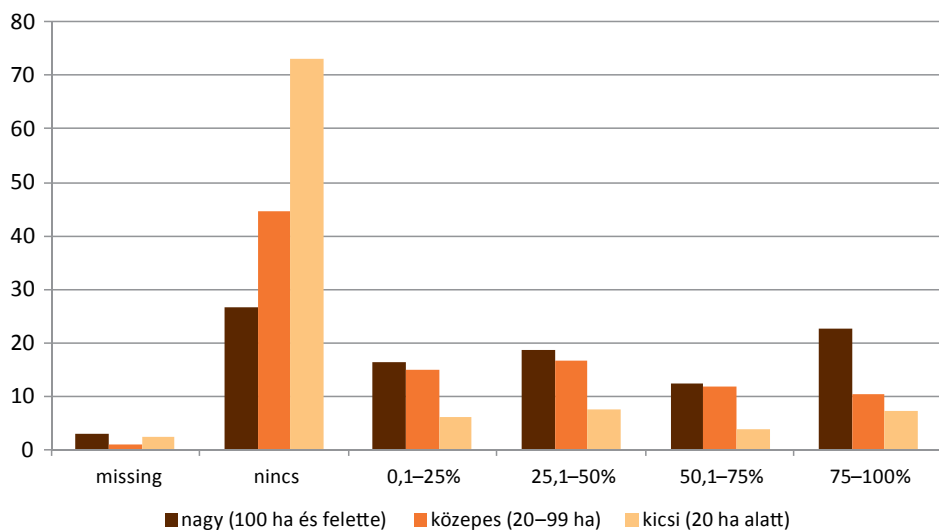
Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

5. ábra: A bérelt föld aránya az összes használt földterület-kategórián belül a gazdaságok száma szerint, 2014 ($N = 1000$, %)

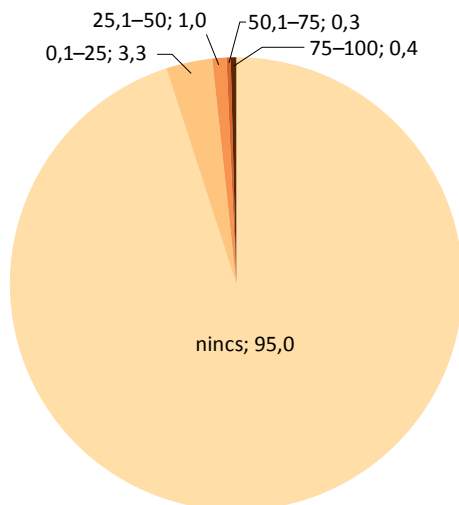
Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

6. ábra: A bérelt föld aránya az összes használt földterület-kategórián belül a gazdaságok száma szerint, 2014 ($N = 1000$, %)

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

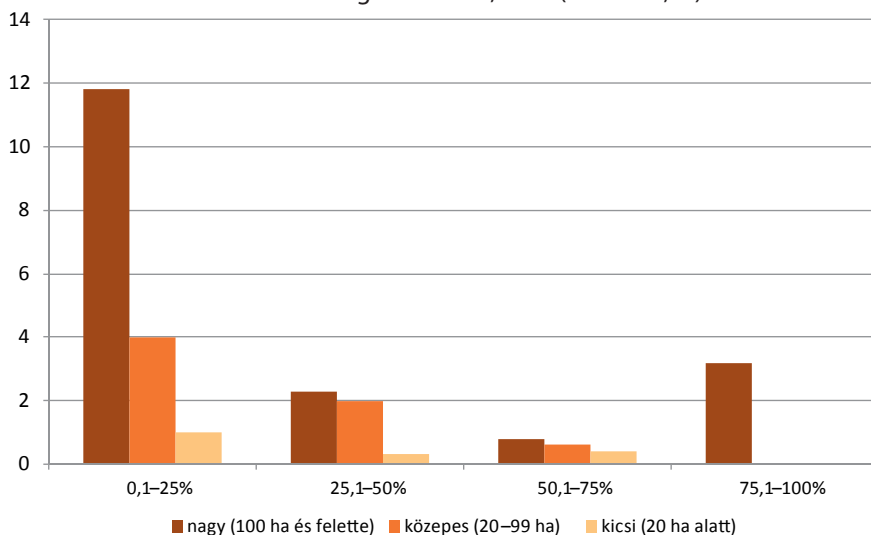
7. ábra: A bérelt állami föld megoszlása az összes használt földterület-kategórián belül a gazdaságok száma szerint, 2014 ($N = 1000$, ha; %)

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

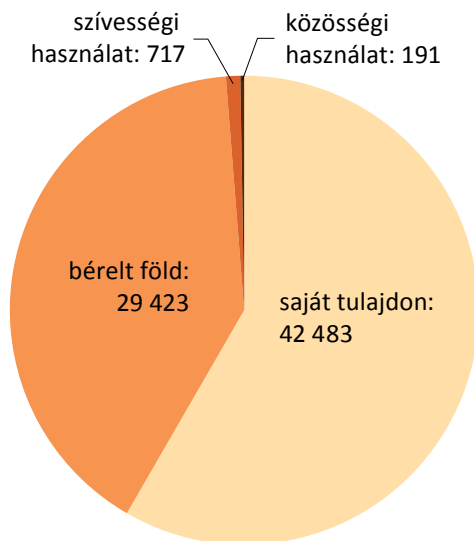
A földbérlet kiterjedtségét még inkább érzékeltetik a bérelt/saját tulajdonú földek nagyságára vonatkozó adatok (8. ábra), amelyek szerint a használt földek 40 százaléka bérelt és 58 százaléka saját tulajdonban levő föld (9. ábra).

8. ábra: A bérelt állami föld aránya az összes használt földterület-kategórián belül, 2014 ($N = 1000$, %)

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

9. ábra: ábra: A használt föld megoszlása a földterület nagysága és a használt jogcíme szerint, 2014 ($N = 1000$, ha)

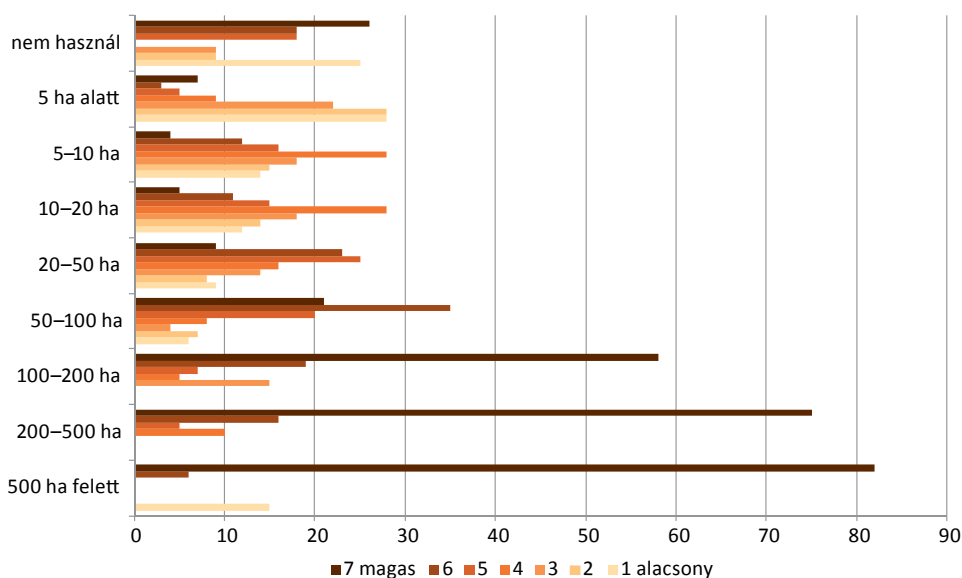

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

A használt föld nagysága és a bruttó termelési érték² között természetesnek tartható módon szignifikáns összefüggést találtunk (10. ábra). A nagyobb föld használata és a nagyobb összes bruttó termelési érték közötti erős kapcsolat esetén inkább a kivételek igényelnek magyarázatot. A földet nem használók között a méhészek és halgazdaságok szerepelnek nagy bruttó termelési értékkel, illetve olyan gazdaság, ahol például nagy tételenben csirkét nevelnek. A nagy földhasználó, de kevés bruttó termelési értéket előállító néhány gazdaság erdőgazdaság és halgazdaság.

A gazdaságtípusok közül azok használják a legtöbb földet, ahol a mezőgazdasági mellett kereskedelemmel vagy más, nem agrárjellegű tevékenységgel is foglalkoznak (2. táblázat). A csak növénytermesztő gazdaságok átlagos földterületét még az állattartók is felülmúlják. A földkoncentráció sikerének egyik valószínűsíthető oka a mezőgazdaságon kívüli szektorból származó tőke földtulajdonba fektetése, illetve a gazdaság több szektorára is kiterjedő kapcsolati tőke hatása.

² A bruttó termelési értéket a KSH által megadott bruttó termelési értékek egyes termékekre számított felszorozott összegének az összeadásával alakítottuk ki.

10. ábra: A használt föld nagysága és a bruttó termelési érték, 2014 (N = 1000, %)

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

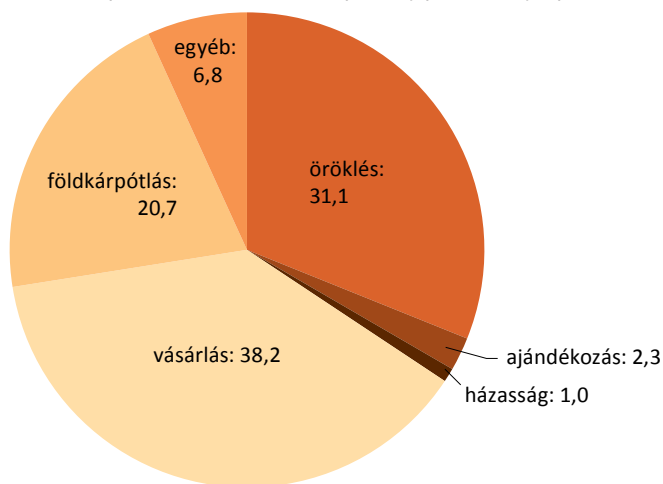
2. táblázat: Az átlagos földnagyság a gazdaság típusa szerint, 2014

A gazdaság típusa	Földátlag, ha	N	Szórás
Állattenyésztő gazdaság	64	35	111
Növénytermesztő gazdaság	38	615	89
Növénytermesztő és nem mg	284	69	1091
Növénytermesztés és kereskedelem	140	67	262
Vegyes gazdaság	65	116	152
Vegyes gazdaság kieg. tevékenységgel	272	47	697
Egyéb gazdaságok	44	27	56

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

A gazdaságok által használt saját tulajdonban levő földekhez a legnagyobb arányban vásárlás révén jutottak (38%, 11. ábra). A földtulajdonhoz jutás második legelterjedtebb forrása az öröklés (31%). A földkérpótlás csak a harmadik helyen van (21%) a gazdaságok földtulajdonhoz jutásának a szempontjából.

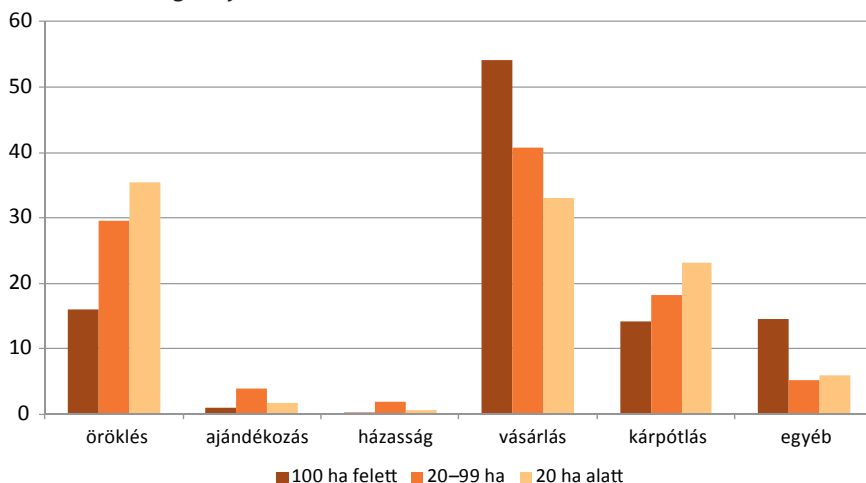
11. ábra: A használt föld eredet szerinti megoszlása
(a bérelt földek nélkül) 2014, (N = 1000, %)

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

A 100 hektár feletti gazdaságok kialakításának elsődleges módja a földvásárlás (12. ábra). A kárptótlásnak a 20 hektár alatti gazdaságok esetében volt a legnagyobb szerepe a jelenlegi birtokméret kialakításában, de az öröklés és a vásárlás ebben a gazdaságtípusban is megelőzi a kárptótlást. Az öröklés a kisebb gazdaságoknál a legmeghatározóbb. A közepes gazdaságok földjének eredete a nagy és kisgazdaságokkal összehasonlítva ki-egyenlítettőbb megoszlású.

12. ábra: A használt föld eredete a gazdaság összes használt föld méretkategóriája szerint (a bérelt föld kivételével), 2014 (N = 1000, %)

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

Összegzésül azt állapíthatjuk meg, hogy a jelenlegi földhasználati módokat a gyors koncentráció, a földbérletek arányának és a földvásárlások szerepének a korábbi időszakokhoz hasonlított gyorsabb növekedése jellemzi. A kárpótlás, mint a birtokok létrehozásának a forrása, átadta a szerepét a piaci földforgalomnak. Az állami földek bérlete az általunk vizsgált birtokok esetében nem meghatározó forrása – néhány, az összes gazdaság 2–3 százalékára tehető kivételtől eltekintve – még a legnagyobb gazdaságok földhasználatának sem.³ A földkoncentráció piaci alapon, a kilencvenes években a kárpótlással és részvényjegy felvásárlásaival keletkezett birtoktestek öröklésével történt elsősorban.

A családi gazdaságok és gazdálkodók társadalmi jellemzői

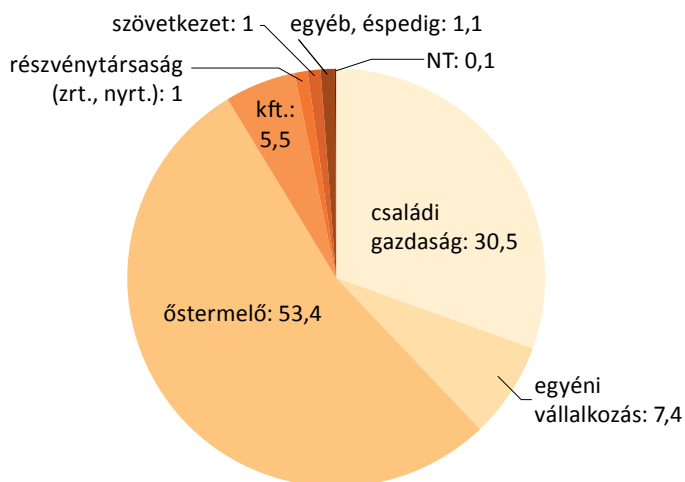
A kutatás során döntően a családi jellegű gazdaságokat kérdeztük meg (91,3%). Családi jellegű gazdaság meghatározásához a gazdaságok jogi formáját vettük alapul, és azokat a gazdaságokat tekintettük családi jellegű gazdaságnak, amelyek jogi formája családi gazdaság (a teljes minta 30,5%-a), egyéni vállalkozás (7,4%) vagy őstermelő gazdaság (53,4%) (13. ábra).⁴ Adatbázisunk így 914 családi gazdaságról tartalmaz adatokat. Lényegesen kisebb arányban találunk a mintában jogi formáját tekintve gazdasági szervezeteket: kft. 5,5%, részvénytársaság vagy szövetkezet csupán 1–1%.

A családi gazdaságokra kisebb földterület jellemző, többségük (57,1%) 10 hektár alatti területen gazdálkodik (14. ábra). Ezzel szemben a gazdasági szervezetek jelentős hányada, 42,7%-a használ nagy, 100 hektár feletti területet.

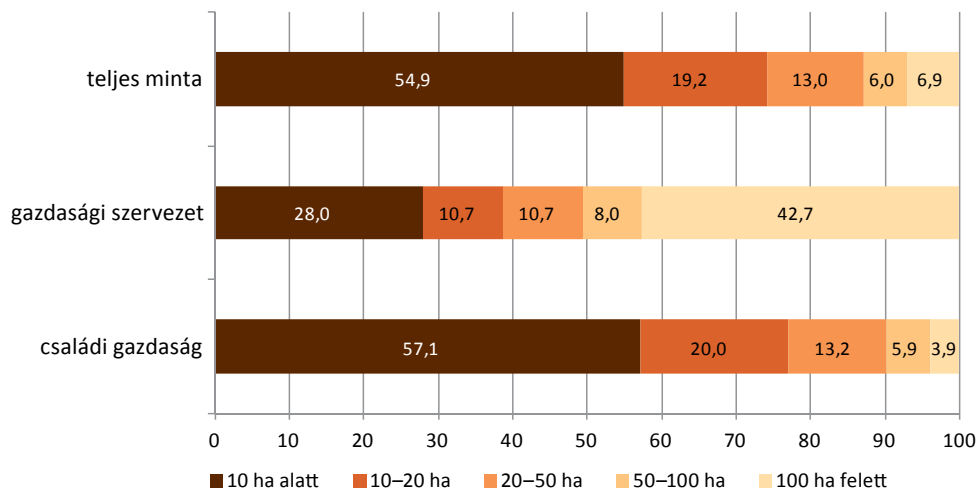
Felmérésünk során a családi gazdaságok esetében részletesen megkérdeztük a gazdálkodó és családtagjainak társadalmi helyzetét, gazdaságon belüli pozícióját. A gazdaság családi jellegét jól mutatja, hogy adatbázisunk 219 olyan gazdaságot tartalmaz ahol a gazdaság munkájában a gazdálkodó gyermeke vagy gyermekei is részt vesznek, valamint 102 olyan gazdaság van, ahol egyéb rokonok is tagjai a családi gazdaságnak.

³ Az is igaz ugyanakkor, hogy lekérdeztük egy olyan erdőgazdaság adatait is, ahol 45 ezer hektár államtól bérelt területen gazdálkodnak. Ez a terület nagyobb, mint az összes mintánkba került saját tulajdonú termőföld, ezért a tanulmányból közölt adatokból ezt a gazdaságot kihagytuk.

⁴ Természetesen a különböző jogi formák nem egyértelműen utalnak a gazdaság családi jellegére, hisz annak megválasztását az adózási és támogatási környezet nagymértékben befolyásolja. Ugyanakkor úgy véljük, hogy a családi gazdaság, egyéni vállalkozás és őstermelő gazdaságok nagy valószínűséggel inkább családi jellegűek, míg a gazdasági szervezetekre valószínűleg kevésbé jellemző a családi jellegű jelleg. Átfedések természetesen lehetnek, amire jelen vizsgálat pontos adatokat nem tartalmaz. Bizonyos kérdéssorok azonban csak a családi jellegű gazdaságoktól kerültek lekérdezésre, így ebben a fejezetben a fentiek alapján meghatározott családi jellegű gazdaságokkal foglalkozunk.

13. ábra: A gazdaság jogi formája (N = 1001, %)

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

14. ábra: A használt földterület nagysága a gazdaság típusa szerint (N = 1001, Sig = 0,000, %)

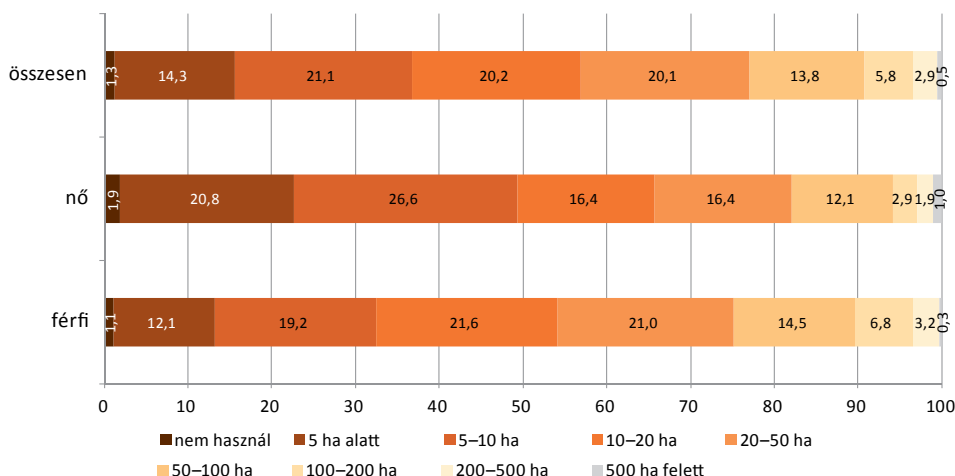
Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

A gazdálkodók társadalmi jellemzői

Elsőként a mintában szereplő 831 gazdálkodó általános társadalmi jellemzőit mutatjuk be.

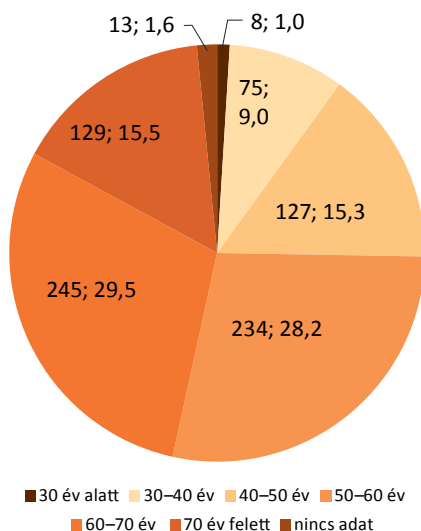
A gazdálkodó döntő többsége férfi (74,9%), a nők aránya a gazdálkodó státuszúak között mindössze 25,1 százalék (15. ábra). A női gazdálkodók a teljes minta átlagánál valamivel kisebb földterületen gazdálkodnak, a 10 hektár alatti területet használók aránya 40 százalék, míg ez az arány a teljes minta esetében 35,4 százalék, a férfiak esetében pedig ennél is még valamivel alacsonyabb 31,3 százalék. 100 hektár feletti területet a teljes mintában nagyon kevesen használnak (9,2%), de a nők esetében ez még szignifikánsan alacsonyabb (5,8%), míg a férfiak esetében pedig valamivel magasabb (10,3%).

15. ábra: A használt földterület nagysága a gazdálkodó neme szerint % (N = 831, Sig = 0,019, %)

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

A gazdálkodók életkori sajátosságaira jellemző, hogy többségük inkább az idősebb életkori kohorszokhoz tartozik (16. ábra). A fiatalok aránya elenyésző, 30 év alatt 1 százalékuk, de 30–40 év közötti is mindössze 9 százalékuk van. A 40–50 évesek aránya 15,3 százalék. 50 év feletti a gazdálkodók túlnyomó többsége (73,2%), legnagyobb arányban 50–60 éveseket (28,2%) és 60–70 éveseket (29,5%) találunk közöttük, de egyáltalán nem elenyésző a 70 év felettiek (15,5%) aránya sem. A női és férfi gazdálkodók között életkori sajátosságaikat tekintve nincs szignifikáns különbség.

16. ábra: A gazdálkodók életkor szerinti megoszlása (fő; %)

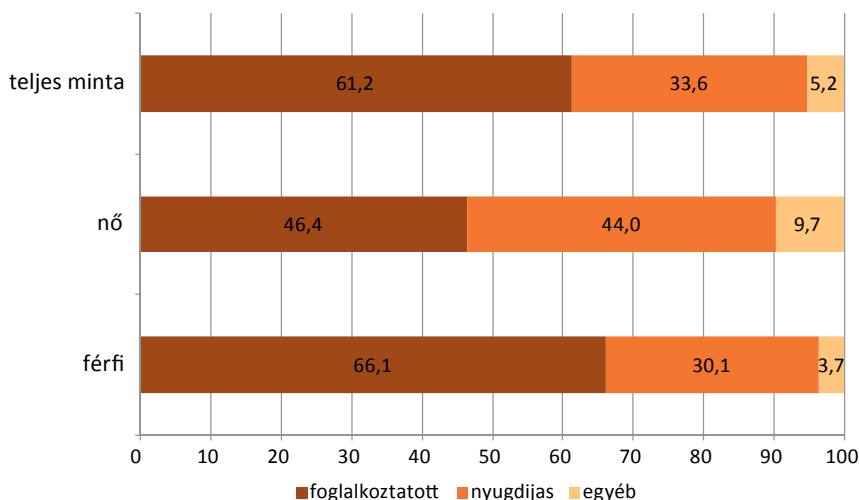
Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

A családi gazdaságok vezetőinek a munkaerő-piaci státuszára legnagyobb arányban a főállású gazdálkodó státusz⁵ jellemző, ami azt jelenti, hogy a gazdaság alkalmazásában áll a választott jogi forma szabályainak megfelelően (61,2%), de viszonylag magas a nyugdíjasok aránya (33,6%) is, az egyéb (tanuló, gyesen, gyeden lévő stb.) munkaerő-piaci pozíciót betöltők aránya a gazdálkodók között elenyésző, ami azt is jelzi, hogy többségük főállásúként teljes munkaidőben vagy nyugdíj mellett irányítja a gazdaságot (17. ábra). Jelentős különbség van a női és férfi gazdálkodók munkaerő-piaci státuszában. A nők között sokkal nagyobb hányadban találunk nyugdíj mellett gazdálkodókat (44,4%). A férfiak többsége (66,1%) foglalkoztatott, azaz főállású gazdálkodó.

A gazdálkodók többsége középfokú végzettségű (53,3%), és hasonló arányban találunk közöttük alacsony (8 általános vagy kevesebb: 21,8%) és magas (felsőfok: 24,9%) iskolai végzettségűeket (18. ábra). A férfi és női gazdálkodók iskolai végzettsége között nincs szignifikáns különbség.

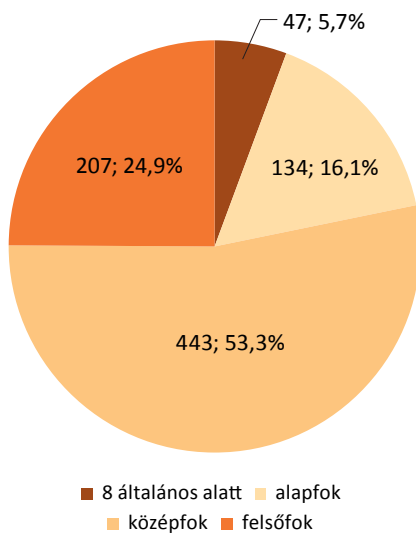
⁵ A kérdezés során az (1) foglalkoztatott, (2) munkanélküli, (3) nyugdíjas, (4) anyasági ellátásban részesülő, (5) tanuló kategóriákat használtuk a kérdezett és családtagjainak gazdasági aktivitásának lekérdezéshez.

17. ábra: A gazdálkodók munkaerő-piaci helyzete nemek szerint
($N=831$, Sig = 0,000, %)

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

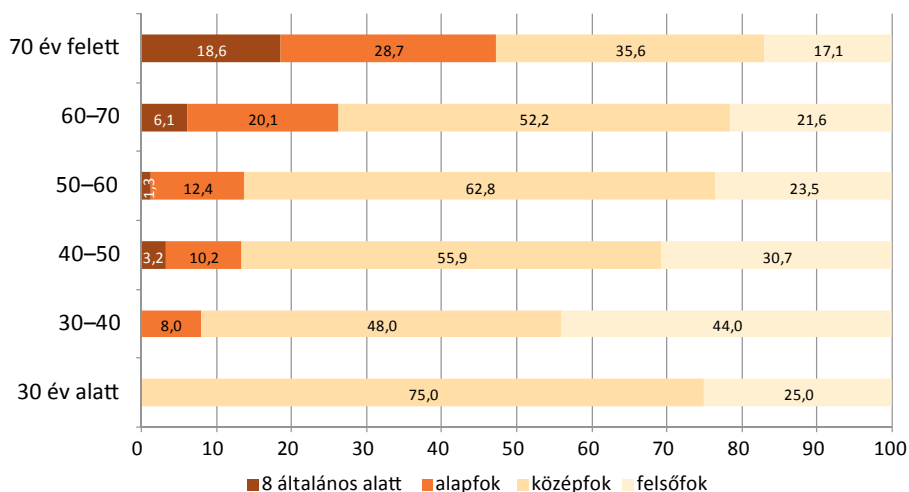
18. ábra: A gazdálkodók iskolai végzettség szerinti megoszlása (fő; %)

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

A gazdálkodó életkora és iskolai végzettsége között szignifikáns kapcsolat van (19. ábra). Felsőfokú végzettségű a 30–40 év közöttiek jelentős hányada (44%). Míg a 70 évnél idősebbekre leginkább az alacsony iskolai végzettség jellemző, 8 általános vagy annál kevesebb végzettséggel rendelkezik a legidősebbeknek közel fele (47,3%).

19. ábra: A gazdálkodók iskolai végzettsége korcsoportok szerint
($N = 897$, Sig = 0,000, %)

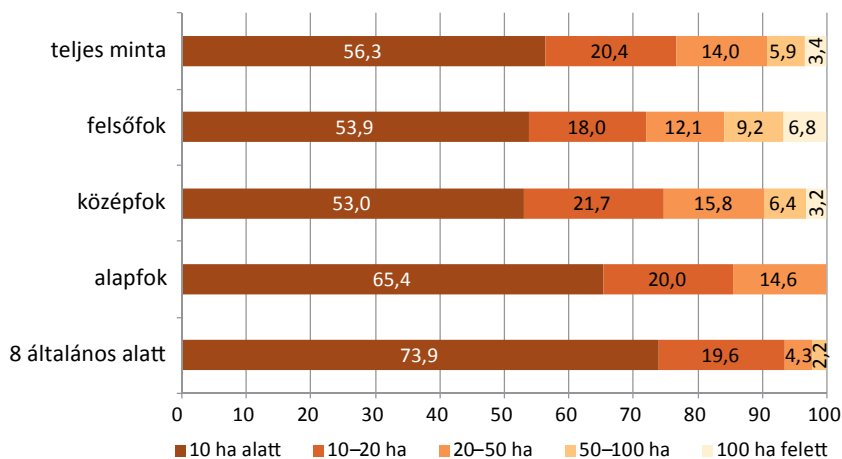
Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

A gazdálkodók iskolai végzettségének növekedésével nő a használt földterület nagysága is (20. ábra). Az alacsony iskolai végzettségűek döntő hányada (8 általános alatt: 73,9%, alapfokú végzettség: 65,4%) 10 hektár alatti földterületen gazdálkodik. Bár a 10 hektár alatti földterületen gazdálkodók aránya a közép- és felsőfokú végzettségűek esetében is jelentős, ez feltételezhetően olyan intenzív kultúrák művelését jelentheti, ahol nagy szükség van szaktudásra és amely kisebb földterületen is életképes. Az iskolai végzettség hatását a földhasználatra jelzi, hogy felsőfokú végzettségűek között a minta átlagánál magasabb (16%) az 50 hektár fölötti területen gazdálkodók aránya.⁶

Fontos sajátossága a gazdálkodóknak, hogy többségük a gazdálkodáshoz szükséges szaktudását gyakorlati tapasztalatok révén sajátította el (47,6%) és emellett számottevő arányuk vett részt aranykalászos gazda tanfolyamon (21,4%) (21. ábra). Az iskolai keretek között mezőgazdasági szaktudást megszerzők hányada viszonylag alacsony: a gazdálkodók 15,2 százaléka végzett mezőgazdasági szakközépiskolát, 6,7 százaléka agrárfőiskolát és 5,8 százaléka agráregyetemet. A férfi és női gazdálkodók között jelentős különbség van a mezőgazdasági szakismeretek (mezőgazdasági szakközépiskola, főiskola, egyetem) megszerzésében. A nők a minta átlagánál (27,7%) lényegesen alacsonyabb arányban rendelkeznek szakirányú végzettséggel (15,4%), míg ez az arány a férfi gazdálkodók esetében 31,8 százalék (vö. 21. ábra).

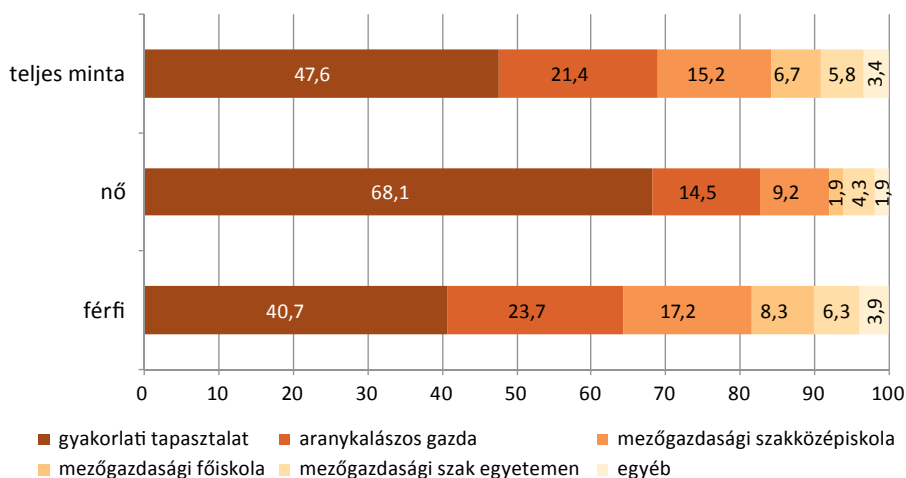
⁶ A birtoknagyság és az iskolai végzettség közötti kapcsolat további mélyebb elemzések szükségességét indokolja.

20. ábra: A használt földterület nagysága a gazdálkodók iskolai végzettsége szerint ($N = 831$, Sig = 0,000, %)

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

21. ábra: Mezőgazdasági szaktudás a gazdálkodók neme szerint ($N = 831$, Sig = 0,000, %)

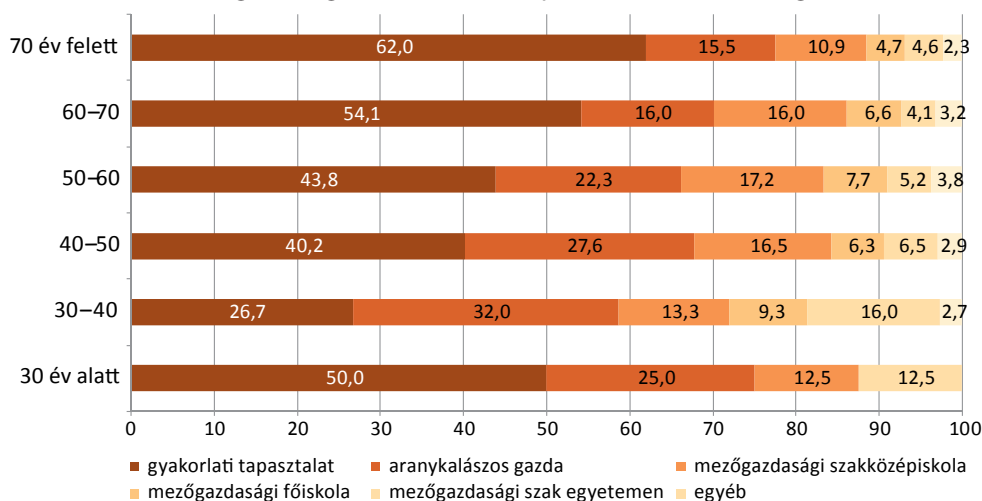
Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

Összességében azonban elmondható, hogy a gazdálkodási ismereteket nem a közoktatási intézmények falai között sajátították el a vizsgált gazdálkodók, bár a nemek között ebben a tekintetben jelentős eltérések vannak. Úgy tűnik a nőkre még inkább jellemző, hogy beletanulnak a gazdálkodásba.⁷

⁷ A mezőgazdasági szakismeret és a használt földterület nagysága között nincs szignifikáns kapcsolat.

A mezőgazdasági szaktudás megszerzésének módja között jelentős különbségek figyelhetők meg a korcsoportok között (22. ábra). Az idősebb korosztályokra nagyobb arányban jellemző a gyakorlati tapasztalaton alapuló tudás (70 éves felett: 62%, 60–70 év között: 54,1%), míg a fiatalabbak között nagyobb hányadban vannak mezőgazdasági szakképesítéssel rendelkezők, a 30–40 évesek között például a mezőgazdasági felsőfokú végzettségűek aránya lényegesen nagyobb (25,3%), mint a teljes mintában. A fiatalabb generációkra sokkal inkább jellemző, hogy a gazdálkodáshoz szükséges tudást képzéseken sajátítják el (és ezek között tanfolyamok és iskolai képzés egyaránt megjelennek).

22. ábra: Mezőgazdasági szaktudás korcsoport szerint ($N = 816$, $\text{Sig} = 0,002$, %)

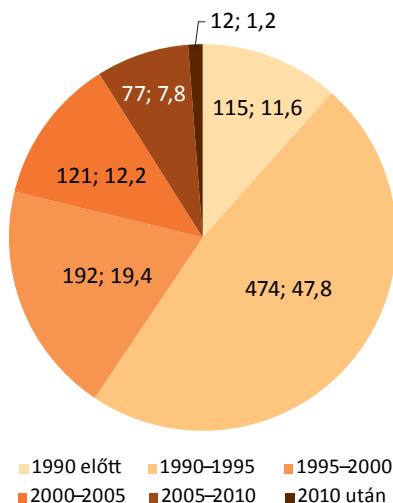
Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

A fentiekből az látszik, hogy gazdálkodók többsége középkorú vagy idősebb. A női és férfi gazdálkodók között különbség van a használt földterület nagyságában, a munkaerőpiaci pozícióban és a mezőgazdasági szaktudásban. A férfiak nagyobb területen gazdálkodnak, főállású gazdálkodó státuszúak, és nagyobb arányban rendelkeznek mezőgazdasági szakképesítéssel. A nők esetében a földterület kisebb, jelentős arányban találunk közöttük nyugdíj mellett gazdálkodókat, és a gazdálkodáshoz szükséges tudásukat túlnyomó többségben tapasztalat útján szerezték. A családi gazdaságokra általában jellemző, hogy kisebb (10 hektár alatti) földterületet használnak, nagyobb földterületen a magasabb iskolai végzettségűek gazdálkodnak. A szaktudás és a földnagyság között tehát adataink kapcsolatot mutatnak.

Családi gazdaságok létrejötte, előzményei

A vizsgált gazdaságok többségét (47,8%) 1990–1995 között alapították, azaz az alapítás ideje egybeesik a földprivatizáció legaktívabb időszakával (23. ábra). A rendszerváltás előtt a gazdaságok mindössze 11,6 százalékát alapították, és 2000–2005 között már kevesebb gazdaság alakult (19,4%). A gazdaságalapítás legfőbb időszakaként az 1990 és 2000 közötti évtizedet jelölhetjük meg, amikor a vizsgált gazdaságok 67,2 százaléka jött létre.

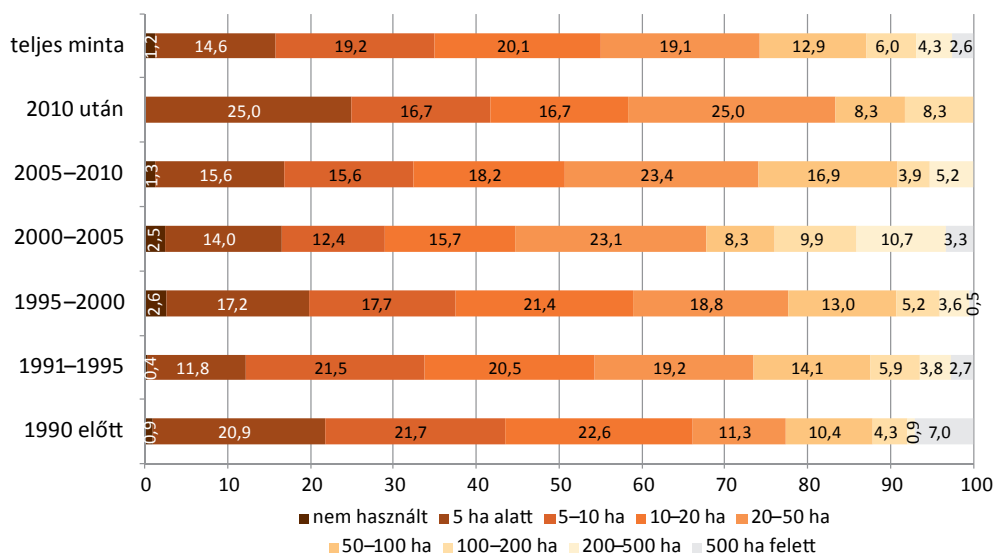
23. ábra: ábra: A gazdaságok száma és aránya az alapításának éve szerint (db; %)

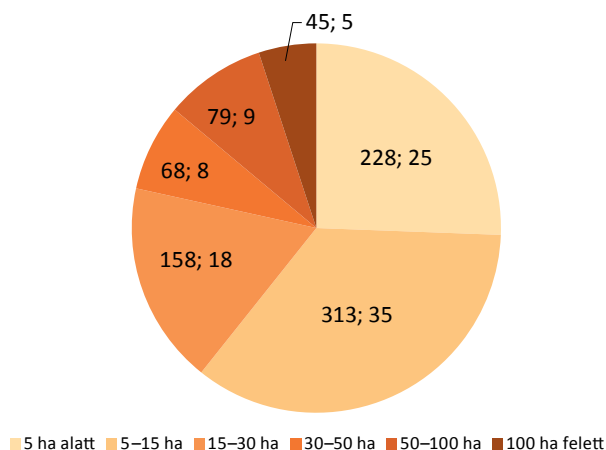
Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

A nagyobb, 100 hektár feletti gazdaságok között nagyobb arányban találunk újabb, azaz 2000 után alapított gazdaságokat, és ez különösen igaz a 200–500 hektár közötti nagyságúakra, amelyek 39,2%-át 2000 után alapították (24. ábra). Ezzel szemben a kisebb gazdaságok között (10 hektár alatti) a minta átlagánál jelentősebb hányadban találunk 1990 előtti alapításúakat, az 5 hektár alattiak esetében ez az arány 16,6 százalék.

Fontos jellemző, hogy a gazdaságok többségét alapvetően alacsony földterülettel indították el: 30 hektár alatti földterület nagysága volt az alapításkor a gazdaságok 78 százalék esetében, de még ezen belül is viszonylag magas az 5 hektár alatti (26%) területtel alapított gazdaságok aránya (25. ábra). 100 hektár feletti földterülete az alapítás pillanatában a gazdaságok mindössze 5 százalékának volt.

24. ábra: A földterület nagysága az alapítás ideje szerint ($N = 991$, $\text{Sig} = 0,005$, %)

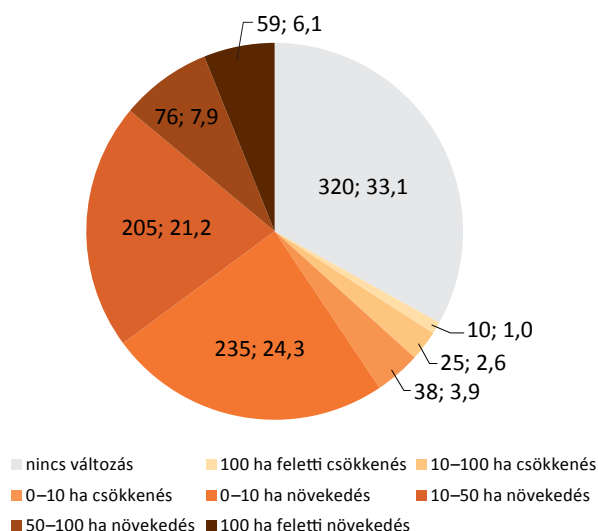
Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

25. ábra: Mekkora volt az alapításkor a gazdaság által használt földterület? (db; %)

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

Jellemzően az alapítás óta a gazdaságok többségének (58,6%) nőtt a birtoka, ám az is igaz, hogy jelentős számú gazdaságnak (33,1%) viszont nem változott a földterülete (26. ábra). Birtokméret-csökkenést mindössze a vizsgált gazdaságok 7,9 százalékánál figyelhetünk meg. A 10 hektár alatti (24,3%), illetve 10–50 hektár (21,2%) közötti növekedés a jellemző. Jelentősebb, 50–100 vagy 100 hektár fölötti növekedés a vizsgált gazdaságok csekély hányadánál (7,9%, illetve 6,1%) figyelhető meg az alapítástól a vizsgálat időpontjáig.

26. ábra: A használt földterület nagyságának változása az alapítástól a jelenlegi méretig (db; %)

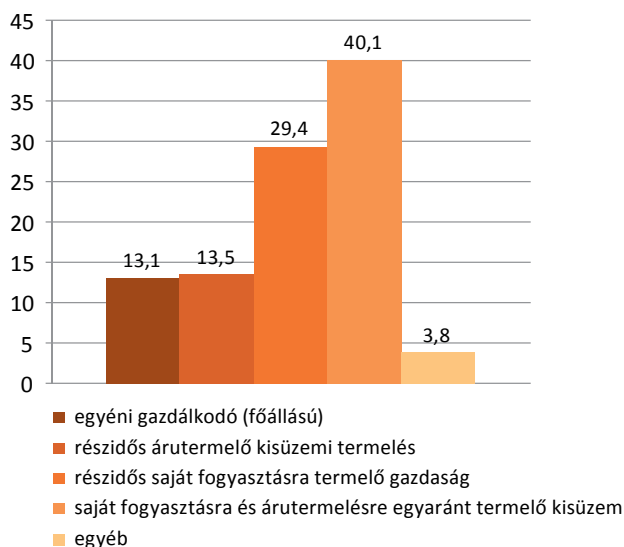
Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

Fontos még kiemelni, hogy 1990. évet megelőzően a mintában szereplő gazdálkodók döntő többsége (70,9%) egyáltalán nem is gazdálkodott, és mindössze 29,1 százalék a már 1990 előtt is gazdálkodást folytatók aránya a teljes mintában.

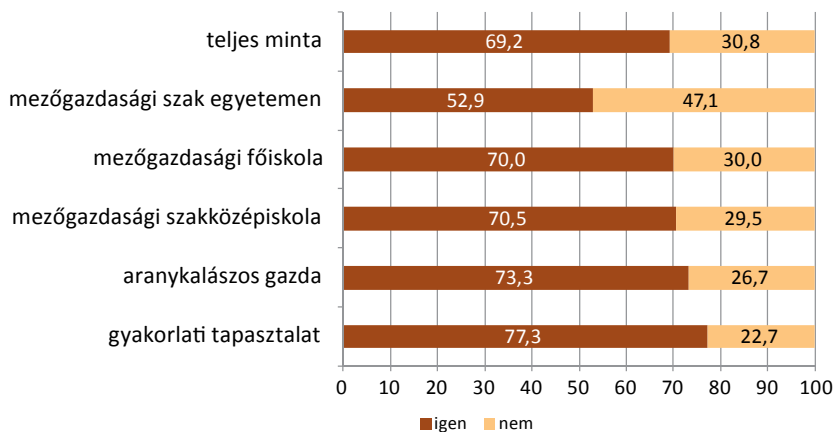
Az 1990 előtt is működő gazdaságok többsége (40,1%) saját fogyasztásra és áruteremelésre egyaránt termelő kisüzem volt (27. ábra). Emellett jelentősnek tekinthető még a részidős, döntően saját fogyasztásra termelő kisüzemek részaránya (29,4%) is. A főállású gazdálkodók aránya azonban mindössze 13,1 százalék volt az 1990 előtt indult gazdaságok esetében.

Adatbázisunk az előzményekről is tartalmaz információkat. A vizsgált gazdaságok döntő többségénél (69,2%) a gazdálkodó vagy házastársa családjában is gazdálkodtak (28. ábra).

Azok a gazdálkodók, akik a gazdálkodáshoz szükséges szaktudást gyakorlati tapasztalatok útján szerezték meg, a teljes mintához viszonyítva nagyobb arányban (77,3%) számoltak be arról, hogy tudásuk megszerzésében a családi gazdálkodási hagyományok is szerepet játszottak. Ezzel szemben a mezőgazdasági egyetemi végzettségű gazdálkodók gazdaságainak kisebb arányban (52,9%) van családi előzmény gazdasága, ami arra is utalhat, hogy esetükben a szakirányú végzettség pótolhatja a családon keresztül áthagyományozódó tudást. Mindez arra is utal, hogy megszületett egy új, iskolázott generáció a gazdálkodók között, amelynek nincs kapcsolata korábbi, azaz rendszerváltás előtti gazdaságokkal.

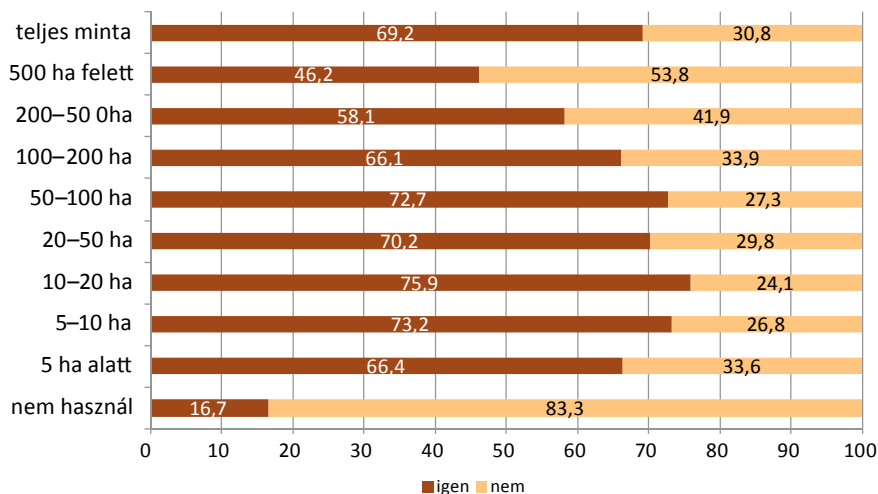
27. ábra: Az 1990 előtt alapított gazdaságok típusai (N = 289, %)

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

28. ábra: Van-e családi előzménye a gazdaságnak a szaktudás szerint? (N = 908, Sig = 0,001, %)

A használt földterület nagysága és a gazdálkodás családi előzményi között is van kapcsolat (29. ábra). A kis és közepes gazdaságok esetében jellemző, hogy van családi előzménye a gazdálkodásnak (pl. 10–20 hektár: 75,9%), míg a legnagyobbak esetében lényegesen kisebb a családi előzménnyel rendelkező gazdaságok aránya (46,2%).

29. ábra: A gazdaság családi előzménye a használt földterület nagysága szerint ($N = 995$, Sig = 0,000, %)

Az előzmények tekintetében jelentős eltérést mutatnak a különböző ágazati besorolású gazdaságok. Magas az előzménnyel rendelkező gazdaságok hányada a vegyes gazdálkodású gazdaságok között (42%), míg az állattenyésztő és növénytermesztő gazdaságok többségének (60%) nincs családi előzménye (3. táblázat).

A „Gazdálkodott-e korábban, 1990 előtt?” gyenge összefüggést mutat a gazdaság ágazati besorolással. Érdekes azonban, hogy az egyes cellákban függetlenség esetén várható értéket összevetve a megfigyelt értékekkel, azt látjuk, hogy azok között, akik már 1990 előtt is gazdálkodtak, valamivel alacsonyabb a vártnál a csak növénytermesztéssel foglalkozó gazdaságok aránya, és jelentősen nagyobb a vegyes gazdaságok aránya (az állattenyésztőkről az alacsony elemszám miatt nem lehet ilyen jellegű kijelentéseket tenni) (4. táblázat).

Az 1990 előtti gazdálkodást és a kiegészítő tevékenységek közötti összefüggést elemezve világos, hogy ilyen jellegű tevékenységbe inkább olyan gazdaságok kezdtek, amelyek korábban nem folytattak mezőgazdasági tevékenységet (vö. 4. táblázat).

Ez a hatás még erősebb, ha azt vizsgáljuk, hogy a család korábban bekapcsolódott-e mezőgazdasági tevékenységbe.

Az előzménygazdaságok esetében a téészesítés, azaz 1962 előtt, illetve a téészesítés utáni gazdasági viszonyok között működő gazdaságtípusokra kérdeztünk rá, azaz hogy milyen formában működtek a gazdaságok ezekben az időszakokban.

3. táblázat: A gazdaságtípusok és a gazdaság korábbi története közötti összefüggések ($N = 987$, $\text{Sig} = 0,000$)

Gazdaságtípusok		Igen	Nem	Összesen
Állattenyésztő gazdaság	Gyakoriság	8	37	45
	%	17,8%	82,2%	100,0%
	Sztenderdizált reziduális	-1,5	0,9	
Növénytermesztő gazdaság	Gyakoriság	208	548	756
	%	27,5%	72,5%	100,0%
	Sztenderdizált reziduális	-1,1	0,7	
Vegyes gazdaság	Gyakoriság	69	93	162
	%	42,6%	57,4%	100,0%
	Sztenderdizált reziduális	3,0	-2,0	
Összesen	Gyakoriság	285	678	963
	%	29,6%	70,4%	100,0%

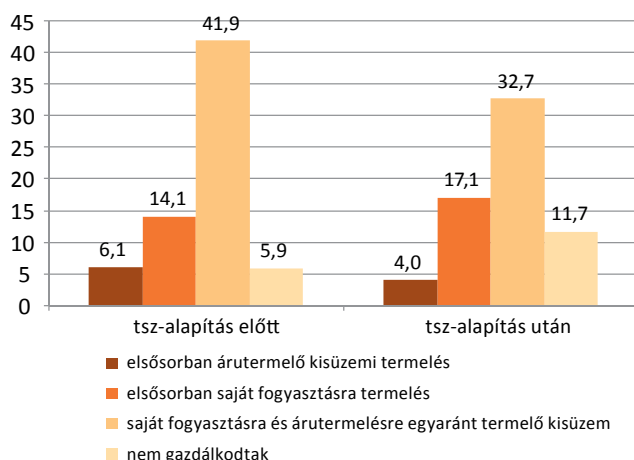
Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

4. táblázat: Az 1990 előtti gazdálkodás és a nem mezőgazdasági tevékenység összefüggései ($N = 987$, $\text{Sig} = 0,000$)

Tevékenység		Igen	Nem	Összesen
Csak mezőgazdaság	Gyakoriság	237	536	773
	%	30,7	69,3	100,0
	Sztenderdizált reziduális	0,7	-0,5	
Mezőgazdaság és kiegészítő tevékenység is	Gyakoriság	52	162	214
	%	24,3	75,7	100,0
	Sztenderdizált reziduális	-1,3	0,9	
Összesen	Gyakoriság	289	698	987
	%	29,3	70,7	100,0

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

Adataink azt mutatják, hogy a vizsgált gazdaságok előzménygazdaságaink legnagyobb hányada (41,9%) a téészesítés előtt saját fogyasztásra és árutermelésre egyaránt termelő kisüzem volt (30. ábra). Ez a gazdaságtípus volt a legjellemzőbb (32,7%) formája a téészesítést követően is a gazdaságok előzményeinek. Ugyanakkor a téészesítés utáni előzménygazdaságok között nagyobb arányban találunk nem gazdálkodó (5,9% vs. 11,7%) és saját fogyasztásra termelő gazdaságokat (14,1% vs. 17,1%). Az árutermelő kisüzemek aránya a gazdaságok előzményei között elenyésző volt a téészesítés előtt (6,1%) és téészesítés után (4%) egyaránt.

30. ábra: A gazdálkodás formája a téjeszesítés előtt és után

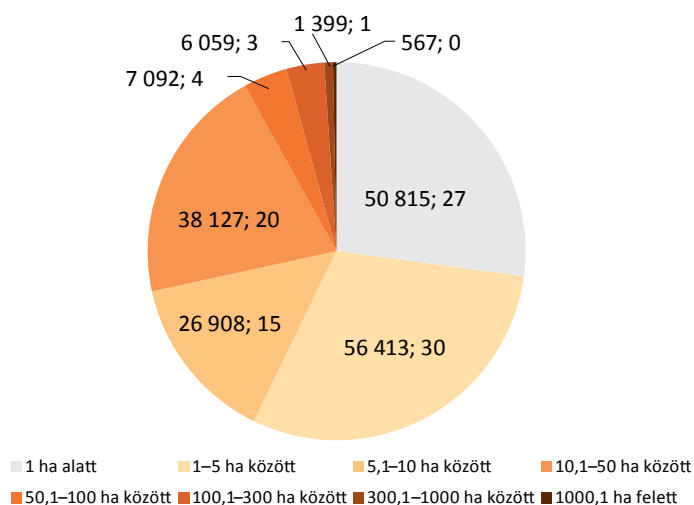
Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

Össességében a gazdaságok létrejöttéről és előzményeiről elmondható, hogy a gazdálkodók többsége 1990 előtt nem gazdálkodott. Jellemző, hogy alapvetően kis földterületen az 1990-es évek elején alapították a gazdaságokat. Ugyanakkor a legtöbb esetben vannak családi előzményei a gazdaságoknak, azaz a legtöbb gazdálkodó esetében a felmenők is folytattak mezőgazdasági termelőtevékenységet. Családi előzményei leginkább a kis és közepes földterületen gazdálkodóknak, üzemtípusát tekintve a vegyes termékszerkezetű és a növénytermesztéssel foglalkozó üzemeknek vannak. Azokra a gazdálkodókra jellemző még nagyobb mértékben az előzménygazdaság, akik mezőgazdasági ismereteiket tapasztalat útján szerezték. A gazdaságok előzményei típusát tekintve jellemzően a vegyes, saját fogyasztásra és árutermelésre is szakosodott kisüzemek. Ugyanakkor az adatok azt is mutatják, hogy az újabb generációk esetében egyfajta diszkontinuitás figyelhető meg: a fiatalabb és iskolázottabb, nagyobb területen gazdálkodók gazdaságai nem kötődnek előzménygazdaságokhoz, és a gazdálkodók nem elhanyagolható része az agráriumon kívülről érkezett.

Gazdálkodók és földhasználat

A 2010-es Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ) 576 052 gazdaságot talált Magyarországon, ebből 567 446 (98,5%) volt egyéni gazdaság, 8606 pedig gazdasági szervezet. Ezek az üzemek összesen 3 804 142 hektár szántót műveltek, ez a teljes mezőgazdasági terület 82,49 százaléka.

A Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) 2012-ben 187 381 gazdaság részére fizetett földalapú támogatást. A birtokok megoszlása a 31. ábrán látható.

31. ábra: Földbirtokstruktúra az MVH 2012-es adatai alapján (db; %)

Saját szerkesztés az MVH 2012. évi támogatási adatbázisa alapján.

Azt láthatjuk tehát, hogy az MVH adatai szerint kevesebb, mint feleannyi gazdaság van, mint az ÁMÖ adatai szerint. Ennek két oka lehet: a gazdaságok egy jelentős része (76,3%) egy hektár alatti, illetve az, hogy az ÁMÖ-ben külön jelennek meg olyan gazdaságok, amelyek az MVH-adatokban együtt szerepelnek. A két ok egyszerre is fennállhat, azonban az MVH adatait elemezve elmondható, hogy az MVH-adatok között is sok együttműködő gazdaság található. A gazdálkodók és gazdaságok közötti kapcsolatok minőségi módszerekkel tárhatók fel, így ezt a kérdést az esettanulmányok részletesen tárgyalják.

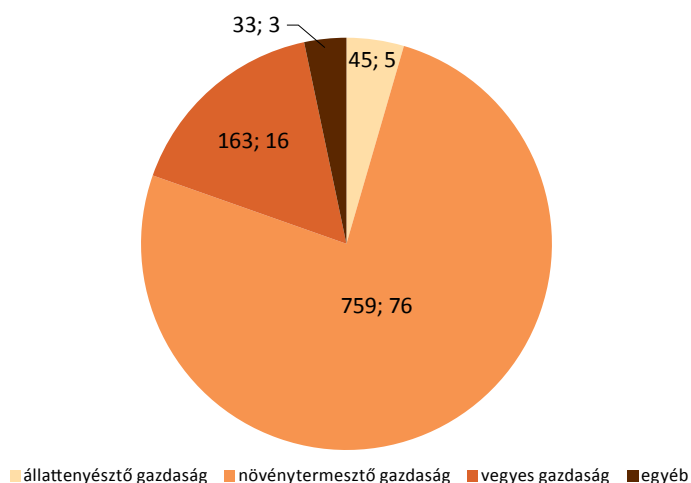
A gazdaságok több mint háromnegyede kizárólag növénytermesztéssel foglalkozik, és amint az 5. táblázatból látszik, ezen belül is kimagasló a gabonafélék termesztése. A tisztán állattenyésztő gazdaságok aránya 9,4 százalék, emellett 16 százalék a vegyes gazdaságok aránya. A főtevékenységeket vizsgálva, azt látjuk, hogy a gazdaságok 5 százaléka szarvasmarha-tenyésztéssel foglalkozik, a sertés- és baromfityénység mindössze 11, illetve 16 gazdaságban volt megtalálható.

Adataink alátámasztják, amit korábban feltételeztünk: a gazdaságok több mint háromnegyede csak növénytermesztéssel foglalkozik (76%), ugyanakkor az állattenyésztő gazdaságok száma kifejezetten alacsony (5%) (32. ábra). A továbbiakban a növénytermesztést főtevékenységként végző gazdaságok csoportján belüli különbségeket kívánjuk bemutatni.

5. táblázat: A gazdaság fő tevékenysége

Fő tevékenység	Gyakoriság	%
Gabonafélék	665	66,4
Zöldség, virág, kertészet	36	3,6
Gyümölcs-, szőlő-, fűszertermesztés	151	15,1
<i>Növénytermesztés összesen</i>	<i>852</i>	<i>85,2</i>
Szarvasmarha	50	5,0
Juh, kecske, ló, szamár, bivaly	15	1,5
Sertés	11	1,1
Baromfi	16	1,6
Vadgazdálkodás	2	0,2
<i>Állattenyésztés összesen</i>	<i>94</i>	<i>9,4</i>
Burgonya feldolgozás, -tartósítás	1	0,1
Gyümölcs-, zöldséglé gyártása	1	0,1
Egyéb gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás	2	0,2
Tejtermék gyártása	1	0,1
Szőlőbor termelése	6	0,6
Gyümölcsbor termelése	1	0,1
<i>Élelmiszeripar, borászat összesen</i>	<i>12</i>	<i>1,2</i>
Egyéb, éspedig	43	4,3
<i>Összesen</i>	<i>1001</i>	<i>100,0</i>

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

32. ábra: A gazdaságok ágazati besorolása (db; %)

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

A 6. táblázat alapján az látható, hogy a növénytermesztő gazdaságok voltak a támogatási rendszer főkedvezményezettjei: itt az egy gazdaságra jutó átlagos támogatás 54 millió forint, szemben az vegyes gazdaságok 13,9 millió forintos és az állattartó gazdaságok 10,08 millió forintos átlagával. Ugyanakkor az árbevétel és a földbirtokméret különbségei nem magyarázhatók a gazdaság ágazati besorolásával.

6. táblázat: Az ágazatok közötti különbségek birtokméretben, támogatási összegben és árbevételben

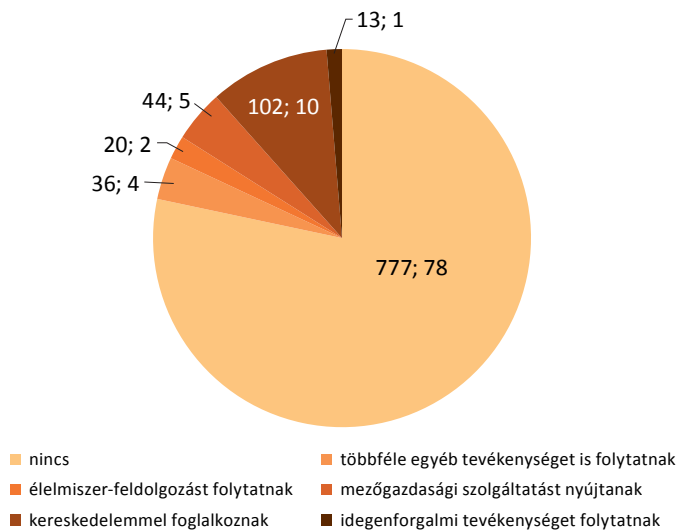
Ágazati besorolás		Földbirtok (ha)	Összes támogatás (M Ft)	Nettó árbevétel (M Ft)
Állattenyésztő gazdaság	Átlag	63,8	10,08	31,73
	N	35	45	21
Növénytermesztő gazdaság	Átlag	69,3	54,0	830,73
	N	759	759	384
Vegyes gazdaság	Átlag	125,0	13,9	427,9
	N	163	163	78
Összes gazdaság	Átlag	78,6	7,0	730,9
	N	957	967	483
Sznifkanciaszt		0,1888	0,000	0,945

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

Elemzésünkben vizsgáltuk, hogy mekkora a gazdaságok életében a nem mezőgazdasági tevékenységek aránya. A 33. ábra alapján azt láthatjuk, hogy a kereskedelem és a mezőgazdasági szolgáltatások a leggyakoribb nem mezőgazdasági tevékenységek, amelyek azonban csak a gazdaságok kisebb részét jellemzik. A gazdaságok 78 százaléka nem folytat más tevékenységet, 10 százaléka folytat kereskedelmet, 4 százaléka pedig többféle nem mezőgazdasági tevékenységet is folytat.

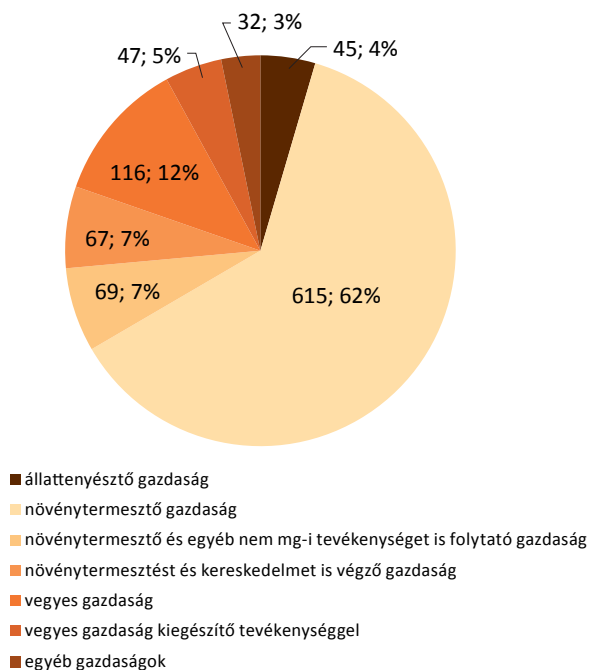
A mezőgazdasági tevékenység és a nem mezőgazdasági tevékenység jellege alapján 7-féle gazdaságtípust alkottunk (34. ábra). A gazdaságok 62 százaléka csak növénytermesztéssel foglalkozik, de ezek mellett van 7 százalék kereskedelemmel és növénytermesztéssel, valamint 7 százaléka egyéb tevékenységgel (szolgáltatással, feldolgozással és kereskedelemmel) foglalkozó növénytermesztő gazdaság is. A gazdaságok 12 százaléka vegyes gazdaság, 5 százaléka olyan vegyes gazdaság, amely egyéb tevékenységet is végez. A továbbiakban vizsgáljuk, hogy mi jellemzi ezeket a gazdaságokat.

33. ábra: Nem mezőgazdasági tevékenységek a gazdaságokban (db; %)

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

34. ábra: Üzemtípusok tevékenység szerint (db; %)

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

A 7. táblázatban azt mutatjuk meg, hogy mekkorák a különbségek az előbbi gazdaságtípusok által használt földbirtok mérete, nettó árbevétele és az elnyert összes támogatás között.

Az elemzés szerint a legnagyobbak a kiegészítő tevékenységet is végző vegyes gazdaságok és növénytermesztő gazdaságok, a legkisebbek pedig a kiegészítő tevékenységet nem végző növénytermesztő, illetve a vegyes gazdaságok. Ezt az esettanulmányok eredményei is alátámasztják: a legnagyobb területen és a legtöbb támogatást vonzó gazdaságok általában integrálják a környék vagy akár egy-egy országrész növénytermesztőit, így a termelés mellett kereskedelmi, értékesítési tevékenységet is végeznek, és mezőgazdasági szolgáltatásokat biztosítanak.

Szintén ez az elemzés segít minket abban, hogy lássuk: kiegészítő tevékenységet végző gazdaságok (vegyes és növénytermesztő gazdaságok) a legsikeresebbek az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA) források elnyerésében.

7. táblázat: Gazdaságtípusok különbségei

Üzemtípusok tevékenység szerint		Földbirtok (ha)	Nettó árbevétel (M Ft)	Összes támogatás (M Ft)
Állattenyésztő gazdaság	Átlag	63,8	31,7	10,1
	N	35	21	45
Növénytermesztő gazdaság	Átlag	38,2	950,8	3,0
	N	615	321	615
Növénytermesztő gazdaság, egyéb tevékenységgel	Átlag	284,3	260,5	16,6
	N	69	37	69
Növénytermesztés és kereskedelem	Átlag	139,9	179,6	17,0
	N	67	23	67
Vegyes gazdaság	Átlag	65,5	14,9	6,1
	N	116	60	116
Vegyes gazdaság kiegészítő tevékenységgel	Átlag	272,0	1804,8	33,2
	N	47	18	47
Egyéb gazdaságok	Átlag	44,0	124,9	4,2
	N	27	17	32
Összes gazdaság	Átlag	78,2	714,6	7,0
	N	976	497	991
Szignifikanciaszint		0,0000	0,997	0,0000

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

A foglalkoztatás a mezőgazdasági üzemekben

A felvétel alapján kijelenthetjük, hogy elenyésző a részmunkaidős foglalkoztatás a gazdaságokban, illetve hogy 2008 és 2013 között szinte alig változott a foglalkoztatottak összetétele.⁸ A 8. táblázatban bemutatjuk, hogy 2013-ban hogyan alakult a teljes munkaidőben legalább egy főt foglalkoztató gazdaságok aránya.

8. táblázat: A gazdaságban teljes munkaidőben foglalkoztatottak aránya (%)

Teljes munkaidőben	Adminisztratív munkakörben		Mezőgazdasági munkakörben	
	ffi	nő	ffi	nő
A gazdaságokon belül azok aránya, amelyek legalább egy fő				
állandó alkalmazottat foglalkoztatnak	14,0	15,1	57,6	29,0
ideiglenes alkalmazottat (kampány munkák, napszámosok stb.) foglalkoztatnak	0,5	0,5	23,0	15,0
A fentiekből családtag	10,4	32,9	52,0	26,2

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

A 9. táblázatból jól kiolvasható, hogy az adminisztratív munkakörökben is alacsony a saját családtagok aránya, a gazdaságok alig több mint fele foglalkoztat legalább egy főt (ebbe beleértve a gazdaság vezetőjét is).

Összesen 75 olyan gazdaságot találtunk 2013-ban, amelyekben több mint öt főt foglalkoztatnak, ez a gazdaságok kevesebb mint 7,7 százaléka; 2008-ban 62 ilyen gazdaság volt, ezek akkor a gazdaságok 6,7 százalékát tették ki.

A részmunkaidős állások alacsony számát az magyarázza, hogy a gazdaságok között alacsony, 15 százalék a kertészeti (gyümölcs, szőlő) profilú gazdaság, a nagy szántóföldi gazdaságokban pedig nincs szükség idénymunkásokra.

9. táblázat: A gazdaságban részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya (%)

Részmunkaidőben	Adminisztratív munkakörben		Mezőgazdasági munkakörben	
	ffi	nő	ffi	nő
A gazdaságokon belül azok aránya, amelyek legalább egy fő				
állandó alkalmazottat foglalkoztatnak	3,0	2,4	27,2	19,2
ideiglenes alkalmazottat (kampány munkák, napszámosok, stb.) foglalkoztatnak	1,0	1,6	16,5	12,4
A fentiekből családtag	2,2	4,2	33,0	24,0

Saját szerkesztés a *Földből élők* c. kutatás adatbázisa alapján.

⁸ A kérdezés során a gazdaságok 2008-as és 2013-as foglalkoztatási adataira kérdeztünk rá.

Összegzés

Magyarországon a földből élők, azaz a jelentősebb területen mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdálkodók döntő többsége idősebb (50 év feletti) férfi. Munkaerő-piaci státuszukra leginkább a foglalkoztatott státusz jellemző, de jelentős arányban van közöttük nyugdíjas is. Többségük középfokú végzettségű, és a gazdálkodáshoz szükséges szaktudást jellemzően gyakorlati tapasztalatok révén sajátították el. Ugyanakkor a fiatalabbakra magasabb iskolai végzettség jellemző, és körükben magasabb a mezőgazdasági szakképesítéssel rendelkezők aránya. Az iskolai végzettség növekedésével nő a használt földterület nagysága is.

Mintánkban a női gazdálkodók aránya mindössze 25 százalék. A nők jellemzően kisebb földterületen gazdálkodnak, és nagyobb arányban vannak közöttük nyugdíj mellett gazdálkodók. Ugyanakkor az iskolai végzettség és életkor tekintetében nincs jelentős eltérés a női és férfi gazdálkodók között.

A földek megszerzésének a legnagyobb forrása a vásárlás és az öröklés. A kárpótlás során szerzett földek nagysága csak a harmadik. A használt földek negyven százaléka bérelt föld. A bérelt állami földek hányada nem meghatározó, a földhasználat-koncentráció csak kisebb részben visszavezethető az állami földek bérletére.

A gazdaságalapítás legfőbb időszakaként az 1990 és 2000 közötti évtizedet jelölhetjük meg, ugyanakkor a nagyobb, 100 hektár feletti gazdaságok között nagyobb arányban találunk újabban alapított, míg a kisebbek között 1990 előtt alapított gazdaságokat. A gazdaságok többségét alacsony földterülettel indították el. Az alapítás óta a birtok mérete a gazdaságok többségének esetében nőtt, illetve jelentős hányadukban nem változott.

Adataink alapján arra következtethetünk, hogy a gazdaságok alapításában és a gazdálkodási tudás megszerzésében a családi gazdálkodási hagyományok fontos szerepet játszottak. A vizsgált gazdaságok döntő többségének van családi előzménye. Az előzmények tekintetében jelentős eltérést mutatnak a különböző ágazati besorolású gazdaságok. Magas az előzménnyel rendelkező gazdaságok hányada a növénytermesztő és vegyes gazdálkodású gazdaságok között, míg az állattenyésztő gazdaságok többségének nincs családi előzménye.

A gazdaságok kétharmada tisztán növénytermesztő gazdaság, ezen belül is elsősorban a szántóföldi növénytermesztéssel foglalkozók aránya. Ezt követi a vegyes gazdaságot vivők csoportja, illetve az állattartó gazdaságok csoportja. A legnagyobb üzemek olyan vegyes gazdaságok, amelyek emellett egyéb kiegészítő tevékenységet is folytatnak, a legkisebbek pedig pont a legnépesebb növénytermesztő gazdaságok köréhez tartoznak.

A vegyes gazdaságokat olyanok működtetik, akik korábban is foglalkoztak mezőgazdasággal, az újonnan kezdők, növénytermesztésbe fognak.

A mezőgazdaság diverzifikációja nem jellemző, különösen alacsony az aránya az idegenforgalmi tevékenységet végzőknek. A diverzifikáció a mai Magyarországon, úgy tűnik adatainkból, szorosan összefügg a mezőgazdasági tevékenységek integrációjával, sok esetben megegyezik azzal: vagyis a nagyobb vállalkozás kereskedelmi tevékenységgel (az esettanulmányokból tudjuk, hogy ez leggyakrabban terményfelvásárlás, szárítás, ritkábban teljes input anyag biztosítása), gépi szolgáltatásokkal áll a kisebbek rendelkezésére.

A vizsgált gazdaságokban nagyon alacsony a foglalkoztatás: a gazdálkodót magát is beleszámítva a gazdaságok 43 százalékában egyáltalán nincs főállású alkalmazott, és csupán a gazdaságok 7,7 százaléka foglalkoztat öt főnél több munkavállalót.

Szerzők: rövid a kimenetoldal, húzni kell vagy hozzáírni

